

ФЕНОМЕНОЛОГИЈА ПРИВРЕДНОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Уводне напомене

Криминалитет је сложена друштвена појава по својим узроцима, структури, појавним облицима и динамици. Привредни криминалитет је један од облика испољавања криминалне активности или једна посебна криминолошка појава.

Међу кривичноправним теоретичарима постоји мишљење да је привредни криминалитет творевина нашег времена или да је чак везан само за социјалистичке земље или земље дириговане економије¹

По неким другим схватањима овај криминалитет је познат још од најранијих времена. Његови зачеци, из угла историјског развитка друштвено-економских односа, могу да се прате још од Закона дванаест таблица који је предвиђао тешке санкције за дужника због неиспуњења своје обавезе. Без обзира што је санкција погађала дужникову личност, а репресију је вршио поверилац, кажњавање је било предвиђено да би се заштитили владајући друштвено-економски односи.²

Законодавном регулисању привредног криминалитета у државама савремене културе претходила су разна теоријска схватања која се могу груписати као грађанске и социјалистичке теорије о појму привредног криминалитета.

Неки од грађанских теоретичара бавили су се привредним кривичним правом описно, путем разних набрајања и појединачних одредаби које су дотичале само неке од аспеката ове сложене материје, а други су у својим радовима износили и неке конкретне дефиниције.

Ни међу теоретичарима социјалистичких земаља нема јединственог схватања овог појма. Нек совјетски аутори под привредним криминалитетом подразумевају сваки напад на правилно функционисање социјалистичке привреде или њених грана³ или вршење напада на народну привреду.⁴

¹ Д. Ивошевић, Појам привредног криминалитета, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, год. 1965. бр. 2, стр. 155.

² Ibid.

³ Совјетскоје уголовное право, „Част особеноја”, 1959. стр. 283, цит. према Д. Давидовић, Привредни криминалитет и улога друштвене контроле у његовом сузбијању, Београд, Институт за криминолошка и криминалистичка истраживања 1965, стр. 7.

⁴ Совјетскоје уголовное право, „Част особеноа”, М. 1958. стр. 247. цит. према Д. Давидовић, *ibid.*

И у нашој земљи теоретичари су заступали различита мишљења о појму привредног криминалитета узимајући другачије полазне основе за његово одређење (Bayer⁵, Златарић⁶, Милутиновић⁷). Пошто смо предмет истраживања одредили уже у овом раду, у односу на његово теоријско и практично одређење у важећем југословенском кривичном праву, прихватили смо дефиницију М. Борђевића као операционалну. Према њој привредно кривично дело је оно кривично дело које се врши кроз само привредно пословање, а управљено је у крајњој линији против привредног система и његовог правилног функционисања⁸.

Сложеност предмета истраживања одређује обим истраживања и захтева комплексан теоријско-методолошки приступ изучавању ове појаве. Феноменолошка анализа, овде обрађена, обухвата обим привредног криминалитета, динамику кретања по годинама, врсту и број кривичних санкција изречених учиниоцима и поврат.

Циљ истраживања привредног криминалитета је да на основу прикупљених података о обиму, структури, динамички и осталих феноменолошких обележја, пружи сазнања криминалној политици за његово сузбијање. То не би био задатак само органа гоњења, од којих се у том погледу захтева ефикасност, стручност и политичка зрелост.⁹

У раду смо применили уобичајени методолошки поступак. Као извор статистичких података за примену статистичке методе и утврђивање обима привредног криминалитета користили смо податке за територију Југославије из Годишњака Савезног завода за статистику, за период 1985. — 1987. год.

Број лица која су завршила кривична дела против привреде према којима је у том периоду вођен кривични поступак у Окружном Општинском суду у Нишу утврдили смо прегледом уписника ових судова. Извештај о раду истих судова у делу који се односи на привредни криминалитет за период 1985 — 1987. год., узели смо ради коментара и поређења са резултатом сопственог истраживања.

Метод посредног посматрања применили смо тако што смо намеран, али и репрезентативан узорак, из досијеа педесеторице осуђеника, који су се у време истраживања налазили на издржавању казне у КПД Ниш због привредног криминалитета, обрадили према унапред састављеним упитницима.

⁵ V. Bayer, Droit penal special-object du cours infractions economique Universite du Cairo, 1962-1963. p. 79-83, cit. prema D. Davidović, ibid.

⁶ Б. Златарић, Проблеми привредних деликата, Наша законитост, бр. 2., стр. 50. цит. према Д. Давидовић, оп. цит. 6.

⁷ М. Милутиновић, Криминологија, Београд, Савремена администрација, 1988. год. стр. 208.

⁸ М. Борђевић, Систем привредних деликата, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, 1969. год. бр. 4, стр. 531.

⁹ М. Бошић, Ставови и закључци из Писма — дугорочни програм рада органа откривања и свих самоуправних органа на сузбијању привредног криминалитета, 13. мај, 1973. год. бр. 7, стр. 18.

Обим привредног криминалитета

Према статистичким подацима за територију СФРЈ у периоду од 1985. — 1987. год., број кривичних пријава за дела привредног криминалитет кретао се годишње у просеку од 26.000, оптужења 17.000, а проглашено је кривим 13.000.

ТАБЕЛА I

Пријаве за кривична дела — годишње и осуде за кривична дела, број и процентуална заступљеност оптужених и осуђених лица у односу на број пријављених лица, од 1985.—1987. год.

Година	Показатељ	Пријаве	Оптужења	Осуде
1985.	број	27.080	16.654	12.798
	%	100%	61,49	76,84
1986.	број	26.238	18.292	14.220
	%	100%	69,72	77,73
1987.	број	25.985	18.337	13.908
	%	100%	70,56	75,84

Број правоснажно изречених осуда било је просечно по годинама 13.642, с тим што је у 1986. и 1987. год., тај број био незнатно већи од просека, а у 1985. год., нешто мањи.

ТАБЕЛА II

Пријаве за кривична дела против привреде, број и процентуална заступљеност познатих и непознатих учинилаца у односу на број пријављених лица

година	показатељ пријаве	учинилац	
		познат	непознат
1995.	број	27.080	313
	%	100%	1,3
1986.	број	26.238	336
	%	100%	1,3
1987.	број	25.985	328
	%	100%	1,3

Од укупног броја поднетих пријава за кривична дела против привреде учинилац је остао непознат само у 1,3% случаја, док је у око 98% случајева, гледано за цео период, учинилац откривен.

Код привредног криминалитета налазимо на појаву познату као „тамна бројка” односно неоткривен број учинилаца и кривичних дела. Уколико се откривени поистовети са стварним привредним криминалитетом тада би сваки закључак о структури, његовом порасту и висини штете био нетачан. Досадашња методологија приликом процене привредног криминалитета није узимала у обзир прикривеност ових кривичних дела у великом проценту. И даље се врши анализа светле бројке привредног криминалитета што не указује на успешност њего-

вог откривања. Систем заштите против привредног криминалитета не може се свести само на репресивне мере. Осим њих треба развити тзв. активну превенцију кроз техничке, технолошке, економске, организационе и кадровске мере. Активни однос радног човека према заштити имовине у облику средстава за рад и предмета рада настаје онда када је његов доходак везан за успешност пословања предузећа. Слично настаје и пословни интерес предузећа у односу на имовину којом располаже.

ТАБЕЛА III

Пријаве за кривична дела против привреде-одбачене кривичне пријаве — број и процентуална заступљеност лица у фази истраге и фази оптужења у односу на број пријављених лица

Год.	Показат.	пријаве учинил. познат	Одбач. кр. пријава	ИСТРАГА		Поднета оптуж. Оптужни пред.	
				преки пута	обус- тављ.	непос- редно	по спроведе истрази
1985.	број	27.767	4.629	11	596	18.925	2.606
	%	100%	17,3	0,04	2,2	70,7	9,7
1986.	број	25.902	4.569	20	659	18.137	2.517
	%	100%	17,6	0,08	2,6	70,0	9,8
1987.	број	25.677	4.571	14	680	17.360	3.032
	%	100%	17,8	0,06	2,8	77,6	11,8

Од укупног броја пријава са познатим учиниоцима дела у 1987. год., одбачено је 17,8% пријава, а оптужница односно оптужни предлог је поднет у 79,4% случаја. У посматраном периоду проценат одбачених кривичних пријава за кривична дела против привреде се смањивао а са друге стране смањивао се и број оптужења.

У овом периоду само против 14% учинилаца оптужница односно оптужни предлог поднети су по сопственој истрази, а у 86% случајева непосредно.

Кривична пријава се најчешће одбацује по чл. 153 Закона о кривичном поступку. Одбацивање кривичне пријаве ствар је слободне оцене јавног тужиоца о постојању законом предвиђених разлога. Критеријуми тужиоца могу да буду различити — блажи или строжији, а од тога зависи већи или мањи проценат одбачаја кривичних пријава, односно подношења оптужења.

Из табеле IV се види да од укупног броја оптужених лица за кривична дела против привреде према којима је кривични поступак правоснажно окончан, око 76% је проглашено кривим, а око 24% није проглашено кривим. Од тог броја највећи је број оних који су ослобођени од оптужбе чак 43,9%, поступак је обустављен за 31,4%, а оптужба је одбијена за 24,3%. Највећи број учинилаца није проглашен кривим у 1987. години.

ТАБЕЛА IV

Оптужења за кривична дела против привреде за период 1985. — 1987. год., број и процентуална заступљеност учинилаца који су проглашени кривим и оних који нису проглашени кривим у односу на број оптужења.

Година	Показатељ	оптужења	Није проглашено кривим						
			Проглашено кривим	Укупно	Одбачена оптужба по чл. 445	Обустановљен поступак или оптуж. одбијена	Ослобођено од оптужбе	Оптужба одбијена	Изречена мера безбед. без изрицања казне
1985.	Број	16654	12798	3856	2	1192	1798	862	2
	%	100%	76,8	23,2					
1986.	Број	18292	14220	4072	5	1199	1906	959	3
	%	100%	77,7	22,3					
1987.	Број	18337	13908	4426	9	1494	1731	1192	3
	%	100%	75,8	24,2					

ТАБЕЛА V

Преглед кривичних санкција изречених према правноснажно осуђеним лицима за кривична дела против привреде за период од 1985.—1987. год.

Година	Безусловне осуде				Условне осуде			Споредне каз.			
	Укупно осуђених лица	затвор	новчана казна	затвор	новчана казна	Судска опомена	Васпитне мере	конфискације	новчане казне	Мере безбедности	Одузимање имовинске користи
1985.	12798	1477	6262	4569	420	66	2	—	197	266	1367
1986.	14220	1368	7290	4408	546	106	—	1	261	277	1930
1987.	13908	1613	7510	4263	434	85	1	1	460	320	1822

Подаци о изреченим кривичним санкцијама за кривична дела против привреде показују да се претежно изричу блаже казне — новчана казна у највећем броју случајева — што се из дате табеле и види.

Од укупног броја изречених кривичних санкција за овај временски период у 51,46% случајева изречена је безусловна новчана казна, у 12,11% безусловна казна затвора, а у 32,35% условна казна затвора. Од укупног броја условних казни затвора најбројније су у трајању од шест месеци у 90,62% случаја. Имовинска корист одузета је од 12,50% осуђених лица.

Упракси Општинског суда у Нишу дела привредног криминалитета била су, у односу на укупан прилив кривичних предмета по годинама, у 1985. год., заступљена са 16⁰/о, у 1986. год. са 14⁰/о и у 1987. год. са 11⁰/о.

ТАБЕЛА VI

Однос кривичних дела привредног криминалитета према укупном приливу кривичних предмета по годинама у Општинском суду у Нишу

Година	Показатељ	Укупна прилив предмета	Кривична деле прив. кримин.
1985.	број	1939	313
	%	100%	16 ⁰ /о
1986.	број	1828	260
	%	100%	14 ⁰ /о
1987.	број	1832	218
	%	100%	11 ⁰ /о

У поступку пред Окружним судом у Нишу кривична дела привредног криминалитета била су у односу на укупан број кривичних предмета по годинама у 1985. год., заступљена са 49⁰/о, у 1986. год., са 72⁰/о и у 1987. год., са 84⁰/о.

У оквиру истраживачког узорка од десеторице осуђених лица за кривична дела против привреде најбројнији су они који су извршили кривично дело пљачке из чл. 172 КЗ СРС njih двадесетчетворица, затим кривично дело проневере из чл. 251 КЗ СРС деветнаесторо, кривично дело фалсификовање новца из чл. 168 КЗ СФРЈ петорица и кривично дело пореска утаја из чл. 154 КЗ СРС двојица.

Структура и појавни облици привредног криминалитета

За утврђивање друштвене опасности привредног криминалитета потребно је испитати и његову структуру. Сложеност структуре привредног криминалитета представља његову посебну карактеристику. Овај криминалитет је сложен и као индивидуална и као масовна појава.¹⁰

Кривична дела су била саставни део привредног криминалитета одмах по увођењу новог послератног кривичног законодавства. Привредни преступи као облик деликта јављају се од 1053. — 1960. год., а привредни прекршаји су се развијали заједно са другим прописима о прекршајима из 1947. год., и 1951. год.

¹⁰ В. Пешић, Битне карактеристике и стање привредног криминалитета у Југославији у савременим условима, Привредни криминалитет, Београд, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 1977. год., стр. 13.

Структуру привредног криминалитета сачињавају кривична дела из гл. XVIII Кривичног законика (кривична дела против привреде), гл. XIX Кривичног законика (кривична дела против друштвене имовине) и гл. XXIV Кривичног законика (кривична дела против службене дужности). Ови називи и ознаке наведени су према Кривичном законнику који је био у важности од 1. 7. 1977. год.

Субјекти привредног криминалитета

Пошто субјект кривичног дела може бити само човек то је субјект привредног кривичног дела лице које је починило то дело.

Извршиоци ових кривичних дела су људи негативних моралних схватања који потичу из различитих социјалних средина и потпуно су различитог имовног стања, па је због свега њихова ресоцијализација отежана.

ТАБЕЛА VII

Мушка и женска лица осуђена за кривична дела против привреде на територији СФРЈ у периоду 1985. — 1987. год.

година	показатељ	укупно	мушкарци	жене
1985.	број	12.798	10.759	2039
	%	100%	84%	16%
1986.	број	14.220	12.092	2128
	%	100%	85%	15%
1987.	број	13.908	11.731	2177
	%	100%	84%	16%

Поред сталног пораста броја осуђених жена за кривична дела против привреде, ипак у овој врсти криминалитета доминирају мушкарци као извршиоци.

ТАБЕЛА VIII

Старосна структура осуђених лица за кривична дела привредног криминалитета на територији СФРЈ у периоду од 1985. — 1987. год.

Година	Показатељ	укупно осуђених	СТАРОСТ						60 и више	непознато
			18-20	21-24	25-29	30-39	40-49	50-59		
1985.	Број	12798	512	1385	2505	4181	2275	1404	503	33
	%	100%	4,0	10,8	19,6	32,7	17,8	10,0	3,9	1,2
1986.	Број	14220	631	1478	2655	4673	2472	1645	618	48
	%	100%	4,4	10,4	18,7	32,9	17,4	11,6	4,3	0,3
1987.	Број	13908	601	1485	2714	4766	2316	1476	507	43
	%	100%	4,3	10,7	19,5	34,3	16,7	10,6	3,6	0,3

Посматрајући наведену табелу уочљиво је да је највећи број учинилаца ових кривичних дела између тридесет и тридесетдевет година старости и да се тај број сваке године повећава. Истраживање извршено у КПД Ниш у оквирима одговара званичној статистици и показује да од педесет осуђеника само тројица имају до деведесет осам година, двадесеттројица има преко двадесетосам до четрдесет година и двадесетчетворица преко четрдесет година.

Из статистичких података не само из овог већ и из ранијих периода, уочава се да је у нашој земљи дошло до померања старосног периода са максималним криминалитетом ка старијим годинама. Ово се односи на кривична дела против имовине и то на она која се врше на штету друштвене имовине.

У оквиру феноменолошких карактеристика привредног криминалитета треба поменути и рецидивизам.

ТАБЕЛА IX

Заступљено рецидивиста за кривична дела привредног криминалитета на територији СФРЈ у периоду од 1985. — 1987. год.

година	показатељ	ран. ос. УКУПНО	за истовет. дела	за друга дела	за истовр. и др. дела
1985.	број	1752	524	1082	146
	%	100%	29,90	61,75	8,35
1986.	број	1914	516	1234	164
	%	100%	26,95	64,47	8,58
1987.	број	2020	579	1263	178
	%	100%	28,66	62,52	8,82

Из наведене табеле уочава се да је међу повратницима који су осуђени за кривична дела против привреде највећи број оних који су осуђени за друга дела. Према подацима Савезног завода за статистику за територију СФРЈ, од укупног броја осуђених лица у 1985. год., рецидивисти су били заступљени са 13,68%, у 1986. год., са 13,45% и у 1987. год., са 14,52%, што говори о благом порасту броја рецидивиста у вршењу кривичних дела привредног криминалитета.

Ако се овај резултат који проистиче из званичног статистичког показатеља упореди са истраживањем извршеним у КПД Ниш закључак је исти. Од двадесетпеторице повратника шестаесторица је било осуђивано за друга кривична дела или 64%, а деветорица за истоверсна дела или 36%.

ЗАКЉУЧАК

Привредни криминалитет, као сложена друштвена појава, саставни је део сваког друштва па и нашег. Он не може одвојено да се посматра од других негативних појава, али и од других врста криминалитета. Привредни криминалитет показује прилагодљивост према објективним економским и друштвеним условима.

О привредном криминалитету не постоје схватања ни у теорији ни у пракси која би јасније указала на његову суштину. За потребе овог рада као операционалну дефиницију прихватили смо ону коју даје М. Борђевић према којој је привредно кривично дело оно кривично дело које се врши кроз само привредно пословање, а управљено је у крајњој линији против привредног система и његовог правилног функционисања.

Обим привредног криминалитета се у периоду 1985. — 1987. год. на територији Југославије повећавао. Тамна бројка, која је карактеристична за ову врсту криминалитета, није била изражена у том периоду јер је од укупног броја пријава остало непознато само 1,3% учинилаца.

Казнена политика је према учиниоцима била блага. Претежно су изрицане блаже казне — новчана казна у највећем броју случаја.

На територији Општине Ниш, у овом периоду, број учинилаца кривичних дела против привреде се по годинама смањивао. Најзаступљенији су били учиниоци кривичних дела против службене дужности.

У оквиру истраживачког узорка од педесеторице осуђених лица за кривична дела против привреде најбројнији су они који су извршили кривично дело пљачке из чл. 172 КЗ СРС.

По својој структури привредни криминалитет је сложен. У његов састав улазе три врсте деликата и то: кривична дела, привредни преступи и привредни прекршаји. Друштвена опасност коју ови деликти са собом повлаче није довољно уочена, без обзира на масовност њиховог јављања и ограмне материјалне штете као последице.

Субјекти привредних деликата су лица која су починила привредна кривична дела. То су људи негативних моралних схватања који потичу из различитих социјалних средина и потпуно су различитог имовног стања, па је због свега њихова ресоцијализација отежана. На територији СФРЈ у овој врсти криминалитета доминирају као извршиоци мушкарци, иако стално расте број осуђених жена за кривична дела против привреде.

У нашој земљи је дошло до померања старосног периода са максималним криминалитетом ка старијим годинама. Највећи број учинилаца је између тридесет и тридесетдевет година старости.

Политика сузбијања привредног криминалитета треба да се темељи на резултатима науке као и на рационалним и усмереним друштвеним акцијама.

MIOMIRA KOSTIC,
assistant de la Faculté de Droit de Niš

PHÉNOMÉNOLOGIE DE LA CRIMINALITÉ ÉCONOMIQUE

La criminalité économique présente la partie composante de chaque société et de la nôtre aussi. Il est impossible de l'observer séparément des autres apparitions négatives ni des autres catégories de criminalité. Dans notre société la protection des valeurs sociales et le devoir de la communauté sociale. La politique de la répression de la criminalité économique doit être fondée sur les résultats de la science ainsi que sur les actes rationnels et orientés. Pour que la répression soit efficace la persécution des délinquants doit être rapide et sûre et l'application des sanctions pénales uniforme et adéquate. L'information objective et authentique doit influencer sur l'opinion publique qui de sa part doit participer dans le refoulement de cette manière indésirable du comportement.